

Ivan Cankar:

Tisto vprašanje.

Bil sem v kraju, ki ga prej še nikoli nisem videl, tudi v sanjah ne; pa vendar se nisem čudil prav nič, da sem tam — bilo mi je vse tako naravno, znano in domače, kakor da sem v svoji prijazni izbi na Rožniku. Sila prostrana dvorana je bila; zdelo se mi je, da nima sten, v toliko daljavo so bile razmaknjene. Polumrak je bil v dvorani; visoko od stropa je motno svetila zastrta luč, tako da je bil mrak ob tem komaj razločnem spominu na svetlobo in dan še pustejši. V zraku je dišalo po trohnobi in po nakopičenih človeških telesih, mukoma so sople prsi pod njegovo težo. Tišina je bila brezkončna, nepremična; ni je motilo sopenje izmučenih prsi, ni je zgenila zastrta luč z višine — kakor da je dvorana nekje visoko, daleč v praznoti, za tisoč milj odmaknjena od drugih ljudi in podnevnega življenja. Vse to sem zelo natanko videl in občutil; brez strmenja in brez strahu, kakor da mora biti vse prav tako in bi bil edinole čudež, če bi moglo biti drugače.

Mislil sem, da spé vsi drugi, da bdim sam med njimi. Da bi nikogar ne zbudil, sem se vzdignil tiho in počasi s svoje slamnice na tleh. Z očmi, odprtimi nastežaj, sem hotel odstreti mrak do kraja; ali kraja ni bilo — seženj za sežnjem se je udiral mrak sam váse brez konca. Podolž in počez so se vrstile slamnice, tako nagosto položene, da je časih druga za polovico visela na drugi; vrste so se daleč tam, Bog vedi kje, izgubile v temò.

Tik poleg mene je ležal mlad človek, ki je imel obvezano glavo; dihal je tako lahko in mirno, kakor diha speč otrok. Sklonil sem se oprezno čezenj, da bi mu natanko pogledal v obraz. Otrok je bil zares, še dete skoraj; niti sence ni imel pod nosom, na nežno vzbočeni zgorenji ustnici. Kakor sem ga gledal od blizu, so mi začele trepetati roke, ki sem se opiral nanje, mi je začel trepetati ves život — seglo mi je globoko v dušo, udarilo me po sredi srca nekaj črnega, temotnega, čisto neznanega, čemur ni in ne more biti imena. Moje oči so strmele naravnost v dvoje drugih, široko odprtih oči. Te niso trenile, se niso čudile, niso me nič vprašale. Mirno so gledale name, skoraj smehljuje, kakor na brata, ki je bil prišel mimogredé v goste. V njih dnu in na vsem tem lepem,

otročkem obrazu pa je bila vtisnjena za vselej in neizbrisljivo brezmejna groza, kakor da se je bila vsesala v ta ozka lica, v to nežno kožo strjena kri, ki se na vekomaj ne da več izprati. In takoj sem občutil, da se ta groza ni porodila iz prestanih bolečin, iz solz in vzkrikov, ne iz strahot, ki so šle s trdim, telesnim korakom mimo njega, mladega; temveč da je v poslednji globočini vse nekaj drugega, kar je bilo seglo tja od začetka in bo ostalo tam za zmirom.

Prav tako tiho, prav tako počasi, kakor sem se bil nagnil čezenj, sem se vzdignil, da bi ga ne vzdramil, otroka, spečega z odprtimi očmi v prezgodnjem grobu.

Šel sem dalje s sklonjenim životom in bosimi nogami, oprezno sem se ogibal slamnic, da bi se ne spotikal óbnje. Koj poleg otroka je zleknjen počival človek, ki je bil mnogo starejši od njega, v obraz pa mu tako podoben, kakor da je njegov oče. Levo ramo in roko je skrival pod odejo. Tudi k njemu sem se nagnil, da ga pogledam od blizu. V lica je bil zagorel, poraščen in kraj usten že nagubančen; tudi on mi je gledal naravnost iz obličja v obličje, tudi on tiho, mirno, po bratsko. Vse kakor okameneli otrok: v raskavo kožo, v temne oči se je bila vsesala ona brezmejna groza, ki sem jo gledal tam; le še globlja je bila, le še zrelejša, jasnejša, ker družila se ji je bolest. In že je zamolklo šepetalo v meni, že mi napol razodevalo, kaj je, kar leži mračno in nemo tam v zadnji globočini, pod grozo in bolestjo.

Dalje sem romal, vse dalje, od slamnice do slamnice, mimo živih grobov, ogledaval sem in prisluškal; gnalo me je, da bi prišel do konca, da bi vsaj tam na koncu morda razločno s človeško besedo izpregovorila, razodela se mi tista strašna skrivnost, prava mati vse groze in bolesti, ki je nema strmela name iz vseh teh stoterih in tisočernih nastežaj odprtih oči. Ali kakor sem romal, morda sedem noči in dalj, konca ni bilo nikjer, ne stene ne vrat nikjer. Zdelo se mi je, da če bi hodil še tisoč noči brez nehanja, bi ne prišel do konca, bi ne gledal ne vrat, ne stene. Ta groza, ki je molče strmela iz mraka in tišine, se je bila razlila na vse strani, od obzorja do obzorja, v brezmejnost. Ob taki misli in v tem strahu sem rekel v svojem srcu: „Sam povprašam to tišino, sam jo presekam s svojim glasom! Govorila bo, ko jo vzbudim!“

Takrat sem se bil sklonil nad človeka, ki je imel zelo ozko, belo, prav dekliško lice; eno oko je bilo široko odprto in se je svetilo, drugo je bilo napol zatisnjeno in pod njim je bila kaplja

krvi. Nagnil sem se mu do ust in sem ga prosil: „Razodeni mi, vsaj besedo mi daj, vsaj en vzdih!“

Šepetaje sem prosil, morda niti usten nisem bil zgenil in je prosilo le moje razbolelo srce; ali komaj sem bil izpregovoril, je vztrepetala tišina, je zašumelo v mraku.

Čemu?“ je vprašalo, zavzdihnilo od daleč, zastokalo iz globočine. Le šepetanje je bilo, pritajeno še, jecljajoče; kmalu pa je bila beseda razločna in kmalu je bila beseda krik.

„Čemu to brezdanje trpljenje, čemu bolečina, žalost, strah in smrt? Povej, čemu ti moja srčna kri, samo reci, čemu, pa ná jo, vzemi si jo, iztoči si jo brez strahu od kaplje do kaplje; samo povej — čemu?“ ...

Moj Bog, saj ležim na slamnici, gledam v mrak s široko odprtimi očmi; in vprašalo, v nebesa vzkliknilo je le moje izmučeno srce. —

Fran Albrecht:

Vrt blaženih.

Na vrtu, kjer skrite samote cveto,
najtíšje tišine še srcu pojo,
tam ni sledov človeških stopinj,
le v solncu trepeče nesmrtni spomin
in večnosti dih preko vsega.

Tam v solnce bi gledal in ne oslepel,
v njem skrit bi se tvoj obraz razodel
mi, resnica; in srce na dlani, ta jasni kristal, —
oh, žena, to srce jaz tebi bi dal:
odkrij ta vrt moji duši!

